

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 21.02.2021 Kabul/Accepted: 25.04.2021

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 423-438

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ASKERİ MEKTEPLERDE ISLAH VE YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARI

İsmail EFE¹

Öz

Sultan II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra batılı tarzda modern bir ordu kurdu. Yeni kurulan ordunun subaylarının Avrupalı subaylar gibi yetiştirilmesi için modern askeri eğitim veren mektepler açılmaya başlandı. Sultan II. Mahmut döneminde başlayan askeri mektepleri modernleştirme çalışmaları, II. Meşrutiyet'e kadar geçen sürede belirli bir ilerleme kaydetmişse de beklenen hedeflere ulaşamadı. Meşrutiyetle birlikte eğitim teşkilatında yapılan düzenlemelerle, özellikle de sisteme piyade-süvari, topçu sınıfları için ihtisas okulları ve talimgâhlar, Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri ilave edildi. Erkân-ı Harbiye Mektebi ve Harbiye Mektebi'nde, Tababet-i Askerîye Tatbikat-ı Mektebi haline getirilen Gülhane'de önemli yenilikler hayata geçirildi. Yardımcı sağlık kadrolarını yetiştirmek üzere Sıhhiye Küçük Zabit Mektebi ve Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi açıldı. Zabitanın devam edeceği bütün askeri mekteplerin eğitim programları, imtihanları, teftişi ve eğitim kadrosunun oluşturulması gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapıldı. Askeri mekteplerde yürütülen çalışmalar 1912 yılında Balkan Harbi, 1914 yılında I. Dünya Harbi'nin çıkması nedeniyle tam manasıyla beklenen neticeyi veremedi. Ancak, II. Meşrutiyet döneminde yapılan bu düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti döneminde teşkil edilen askeri eğitim kurumlarına temel ve örnek oluşturdu.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet Dönemi, Askeri Mektepler, Askeri Sağlık Mektepleri, Islah ve Yapılandırma.

Reclamation and Configuration Studies in Military Schools During The Second Constitutional Period

Abstract

One of the fundamental problems of political philosophy is the problem of the origin of the state. One Western style. In order to train officers of the newly formed army like European officers, schools providing modern military training began to be opened. Sultan II. efforts to modernize military schools, which began during the reign of Mahmut, II. Although it made certain progress in the period leading up to legitimacy, it did not achieve the expected goals. In particular, specialized schools and training schools for infantry-cavalry, artillery classes, small Zabit and small Zabit Iptidai schools were added to the system with the arrangements made in the training organization together with the Constitution. In Erkan-ı Harbiye Mektebi and Harbiye Mektebi, important innovations were implemented in Gulhane, which was turned into Tababet-ı military exercise-ı Mektebi. In order to train auxiliary medical staff, Sıhhiye Küçük Zabit school and drill-ı Baytariyye School were opened. Important arrangements were made in areas such as training programs, tests, inspections and the creation of training staff of all military schools where the police will continue. Studies conducted in military schools Balkan war in 1912, I. In 1914 Because of the appearance of Earth Harbor, it did not fully produce the expected result.

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, efe5772@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8958-6604.

However, II. These arrangements made during the constitutional period provided the basis and example for the military educational institutions established during the period of the state of the Republic of Turkey.

Keywords: II. Constitutional Period, Military Schools, Military Medical Schools, Military Health Schools, Breeding and configuration.

Giriş

Avrupa'da yaşanan gelişmelerin Osmanlı tarafından zamanında fark edilememesi, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve batı karşısında üstünlüğünü kaybetmesi sonucunu doğurdu. Batı karşısında yaşanan kötü gidişi durdurmak isteyen devlet, her alanda yenileşme hareketlerine başlamak zorunda kaldı. Yenileşme hareketlerine girilen alanlardan biri de eğitim ve öğretimdi. Osmanlı Devleti'nde batılı tarzda eğitim ve öğretim ilk olarak askeri okullarda uygulanmaya başlandı. Önceliğin askeri okullara verilmesinin sebebi ise, batılı ülkelerin orduları karşısında savaşların kaybedilmesinin Osmanlı subaylarının Avrupalı subaylar gibi iyi yetiştirilemediğinden kaynaklandığı düşüncesidir. Bu düşünceden hareketle Osmanlı subaylarının Avrupalı subaylar gibi iyi bir eğitim almalarını sağlamak için modern eğitim öğretimde askeri okullara öncelik verildi (Arı, 2002, s.183). Her ne kadar Sultan II. Mahmut döneminde ilköğretimin zorunlu hale getirilmesine karar verilmiş olsa da bunu hayat geçirmek mümkün olmadı (Turhan, 1969, s.229). İlköğretimin zorunlu olması kararından hemen sonra 1830 yılında, Sultanahmet'te Mekteb-i Maarif-i Adliye adı ile bir ortaokul da açıldı (Ergin, 1977, s.394). Ancak, askeri alana öncelik veren Sultan II. Mahmut, daha önce kurulmuş olan Mühendishane, Tıbbiye, Harbiye gibi askeri eğitim kurumları üzerinde yoğunlaştı (Er, 2000, s.212).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, onun yerine kurulan Avrupalı tarzdaki yeni ordunun subay ihtiyacını karşılamak üzere 1831 yılında "Mekteb-i Ulum-ı Harbiye"nin kuruluş çalışmalarına başlandı. Öncelikli olarak açılacak olan bu mektebin masraflarını karşılayacak tahsisatı temin edildi. Hazırlıklar tamamlanınca Hassa Müşiri Ahmet Fevzi Paşa tarafından Selimiye Kışlası'ndaki Hassa Alayı'ndan bazı gençler seçilerek bir bölük oluşturuldu. Sibyan bölüğü adı verilen bu bölükte yer alan gençler, Harbiye Mektebi'nin ilk öğrencileri oldu. 1834'te Maçka Kışlası mektep haline getirilerek Harbiye Mektebi ve öğrencileri buraya nakledildi (Şakir, 1957, s.46; Turhan, 1969, s.229). Bu dönemde "Tıphane-i Amire" ve "Cerrahhane-i Amire" gibi önemli eğitim kurumları da açıldı. Ancak zamanla, Tıphane ve Cerrahhane'de verilen eğitimin yeterli olmadığı görülünce, Viyana Üniversitesi'nden getirilen Profesör Doktor C. Ambroise Bernard idaresinde yeniden düzenlenen okul, 1838'de "Mekteb-i Tıbbiye-i Âliye-i Şahane" adıyla öğretime açıldı (Koçer, 1987, s.37).

Gerek mühendishanelerde gerek Tıbbiye'de, gerekse de Mekteb-i Harbiye'de yapılan bütün iyi niyetli çalışmalara rağmen, istenilen düzeyde bir eğitim seviyesine ulaşılamadı. Bu durum kurumlarda sürekli ıslahat anlayışını gündemde tuttu. Beklenen neticeye

ulaşılabilmesi, yeni müesseselerin sağlam temeller üzerine kurulabilmesi ve Osmanlı idarecilerinin Avrupa ile arasındaki farkı hızlı bir şekilde kapatma arzusunun kaynaklanıyordu. Ayrıca, müesseselerin çok daha başarılı olabilmeleri için gereken maddi, teknik ve fikri desteğin verilmeyişi beklenen neticenin ortaya çıkmamasındaki etkenler arasındaydı. Yeni kurulan veya ıslah edilen bu müesseselere uygun talebe hazırlayacak alt kademe eğitim kurumlarının bulunmaması da hedefe ulaşılabilmesinde etkili olan faktörlerdendi (İhsanoğlu, 1992, s.354-356).

Orduyu son model tüfek ve toplarla teçhiz eden Sultan Abdülaziz, Kırım Savaşı ve Girit İsyanında beklediği sonucu elde edemeyince, ordudaki sorunun silah ve teçhizat sorunu olmadığını anladı. Sorunun liyakatli subay eksikliğinden kaynaklandığını, çözümün ise askerî okulların ıslahında olduğunu gördü. 1866 yılında askerî okulların ıslahı için Serasker Rüşti Paşa'nın girişimiyle, Viyana Harp Okulu'nda eğitim görmüş olan Galip Paşa, Harp Okulu'nun müdürü yapıldı. Hubar adındaki bir İngiliz subayı da Heybeliada'da bulunan Deniz Okulu'na müdür olarak atandı. Ayrıca askerî okulların ıslahı için gerekli tespitleri yapmak ve tedbirleri almak üzere altısı Osmanlı, üçü yabancı dokuz subaydan oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyon öncelikli olarak, suistimalleri önleyecek ve idarede disiplini sağlayacak bir nizamname hazırladı. Ancak reformları benimsememiş olan Serasker Rüşti Paşa, yüksek idare amirlerinin bu tedbirleri uygulama konusunda gönülsüz olduklarını görünce, derhal bu komisyonu dağıttı ve Galip Paşa'yı da azletti (Karal, 1977, s.184-186).

Sultan Abdülaziz'in Seraskerlik makamından Rüşti Paşa'yı alıp, onun yerine Hüseyin Avni Paşa'nın getirmesi ile yeni bir dönem başlamış oldu. Serasker olan Hüseyin Avni Paşa'nın yaptığı ıslah girişimleri ile Osmanlı ordusu, Prusya ordu teşkilatı örneğinden faydalanılarak yeni talim usullerine kavuşturuldu. Diğer taraftan Avrupa'ya askerî eğitim için gönderilen harp okulu hoca ve zabıtlarının etkisiyle, 1874 Eylül'ünden itibaren harp okulu programlarının Batı devletleri harp okulları programlarına benzetilmesi yönünde çalışmalara başlandı. Yabancı uzmanlardan da yararlanılarak sık sık manevralar ve harp oyunları tertip edilerek ordunun savaş kabiliyeti geliştirilmeye çalışıldı (Ünal, 1998, s.223).

Sultan II. Abdülhamit'in saltanatı döneminde, Osmanlı ordusunu modernleştirme ve Batı standartlarına yaklaştırma gayretleri artarak devam etti. Bu dönemde ilk defa İstanbul dışında Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve Bağdat'ta harp okulları kuruldu (Alkan, 1992, s.9). 1876'da askerî eğitim amaçlı Askerî Rüştiyeler açıldı. Nitelikli subayların yetiştirilmesi amacıyla askerî eğitim ilköğretim düzeyine indirildi. Öğrencilerin Askerî Rüştiyeler ve Askerî İdadilerde eğitim gördükten sonra Harbiye Mektebi'ne girmeleri sağlandı (Ergin, 1977, s.426). 1877 yılında tüm askerî okullar, Mekâtib-i Askerîyye Nezâreti'ne bağlanarak askeri eğitim kurumları tek çatı altında toplandı. Harbiye Mektebi'nde ise ders programları, Avrupa'daki okullar ile paralel düzeye getirilmek suretiyle önemli bir reform programından geçirildi. Mekteb-i Fünun-ı Harbiye içinde farklı dallar ve bunlara uygun olarak farklı programlar hazırlandı. Bu mektebe gelen öğrenciler, kura ile istihkâm ve topçu, piyade ve süvari sınıflarına ayrılmaya başlandı. Böylece dönemin Harbiye Mektebi, İstihkâm ve Topçu, Piyade

ve Süvari ile Erkân-ı Harbiye mekteplerinin bileşiminden oluşmuş oldu (Ergün ve Duman, 1996, s.11).

1. II. Meşrutiyet Dönemi Askeri Mekteplerde İslah ve Yapılandırma

Bütün çabalara rağmen II. Meşrutiyet'e kadar sınırlı ve verimsiz programlar ve başka birçok sebepten kaynaklı olumsuzluklar nedeniyle askerî okullarda beklenen hedeflere tam olarak ulaşılamadı. Özellikle de Meşrutiyet öncesi eğitim kurumlarında, bilimin daha ziyade teorilere dayandırılması, uygulama yönünün ihmal edilmesi bu sonuçta etkili oluyordu. Meşrutiyetle birlikte eğitim teşkilatında yapılan düzenlemelerle, özellikle de sisteme ihtisas okulları ve talimgâhların ilave edilmesiyle eğitim teşkilatı daha modern bir yapıya kavuştu (TSKT, 1996, s.238-239). II. Meşrutiyetin ilanından sonra Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti'ne getirilen Ahmet İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye (Kurmaya Subay) yetiştirme ve Harbiye Mektebi'nin Avrupa'daki muadilleri seviyesine ulaştırmak için ıslah çalışmasına hız verdi. Subay talimgâhları ve büyük subay kurslarının düzenlenmesi ve Küçük Zabıt Mekteplerinin açılmasını sağladı. İzzet Paşa, İhtiyat Zabitanı Heyetinin teşekkülü ile İhtiyat Zabitanı Mektebi'nin açılması gibi faaliyetlere öncelik verdi. Ayrıca, zabitanın devam edeceği bütün askeri mekteplerin eğitim programlarının hazırlanması, imtihanları, teftişi ve eğitim kadrosunun seçimi gibi işler müfettiş-i umuminin sorumluluğuna verildi (Ahmet İzzet Paşa, 13 Mayıs- 4 Haziran 1928, No: 3453).

426

15 Ekim 1909 tarihli Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde yayınlanan "Tedrisatı Askerîye Müfettişliği Talimatı" başlıklı haberde Mekteb-i Askerîye Nezareti'nin lağvedildiği, Mekteb-i Askerîye için "Terbiye ve Tedrisatı Askerîye Müfettiş-i Umûmîliği"nin ihdas olunacağını duyuruldu. Haberde, Müfettiş-i Umûmîlik görevine ferik rütbesine haiz ve fırka kumandanı salahiyetiyle bir zatın tayin olunacağı, kendisine bir de muavin verileceği ifade edildi. Ayrıca, Müfettiş-i Umûmîlik vazifesi ve heyeti hakkında Almanya'da uygulanan talimatnameye uygun olmak üzere Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dairesi'nce bir talimatname hazırlanarak Şura-yı Askerîye'ye sunuldu (Tasvir-i Efkâr, 15 Teşrinievvel 1909, No:137). Kurulan Terbiye ve Tedrisat Müfettiş-i Umûmîliği bütün askerî okulların idaresini eline aldı (Salname-i Umûmî, 1328, s.249-251). İstanbul ve İstanbul dışında bulunan Askerî Rüştiye ve İdadîlerin idaresi için Harbiye Nezareti'nde Askerî Okullar Genel Müdürlüğü kuruldu. Harbiye Nezareti'ne bağlı önemli müfettişliklerden biri de Muhtelif Sınıf Okullar Müfettişliği idi. Bu müfettişliğin idaresinde Piyade Endaht Mektebi (Piyade Atış Okulu), Sahra Topçu Endaht Mektebi, Ağır Topçu Endaht Mektebi, Süvari Binicilik ve Tatbikat Okulu, İstanbul ve Selanik Zabitan Talimgâhları, Levazım ve İhtiyat Zabitan (Yedek subay) okulları bulunuyordu. Bu sırada ayrıca piyade, süvari ve topçu astsubay okulları da mevcuttu (Osmanlı Ordu Teşkilatı, 1999, s.87-88; Pakalın, 1993, s.738).

1.1. Erkân-ı Harbiye Mektebi (Harp Akademisi)

Erkân-ı Harbiye Mektebi, Osmanlı ordusunun üst düzey görevlerde bulunacak iyi eğitilmiş, subaylarını yetiştirmek amacıyla kurulan en üst seviye askeri eğitim kurumudur. Mektep ilk defa "Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane" adıyla 20 Temmuz 1848'de İstanbul

Pangaltı Piyade ve Süvari Harp Okulu'nda kuruldu (TSKT, 1996, s.263). İki senelik bir öğrenim süresi olan bu okulun programları yeterli görülmediğinden 1867'de daha kuvvetli bir hale getirildi. 1867 yılından itibaren mektebe öğrenci olarak, mühendishaneden üst derecelerle mezun topçu ve istihkâm subaylarının da alınmasına karar verildi. 1878 yılından itibaren okulun iki yıl olan eğitim süresi üç yıla çıkarıldı. 1884 yılında kurmay sınıfları fennî ve askerî olmak üzere ikiye ayrıldı. Askerî kısımda, yalnız askerî derslere ve bunların tatbikatına, fenni kısımlar da ise askerî derslerin yanı sıra yüksek teknik derslere de yer verilmeye başlandı. 1898'den itibaren Erkân-ı Harbiye sınıflarına "Erkân-ı Harbiye Namzet Sınıfları" adı verilerek, daha fazla sayıda öğrenci alımı yoluna gidildi. Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne alınan öğrenciler, mezun olduklarında, başarı derecelerine göre orduda "Erkân-ı Harp" veya "Mümtaz" adı altında kurmaylık hizmetinde çalıştırılmaya başlandı (Unat, 1964, s.69-70; Osmanlı Döneminde Askerî Okullarda Eğitim, 2000, s.287).

Erkân-ı Harbiye sınıfları 1861'den II. Meşrutiyet'e kadar, Mekteb-i Harbiye ile beraber ve onun bir yüksek kısmı olarak eğitim faaliyetlerine devam etti (Avcı, 1963, s.51). Erkân-ı Harbiye Mektebi ile ilgili ilk ciddi düzenleme 1909 yılı Ağustos'unda yapıldı. 17 Ağustos 1909 tarihinde yayınlanan "Erkân-ı Harbiye Mektebi Nizamname-i Dâhilîsi" ile mektebin eğitim faaliyetlerinin amaç ve gerekçeleri açıklandı. Açıklamada amacı, muhtelif sınıflara ait zabitanaya daha üst seviyede askerî eğitim vermek olarak ifade edildi. Mektebin eğitim faaliyetlerine katılan zabitanın bilgi ve askerî düşüncelerini geliştirmek, takviye etmek ve onları aydınlatmak gibi hedefler yer alıyordu. Mektepte eğitim alan zabıtların gerekli olan yabancı dilleri konuşabilecek ve yazabilecek derecede öğrenmelerinin sağlanması amaçlanıyordu (TV, 1 Kânunusani 1326, No: 718). 1 Ekim 1909'a kadar harp okulunun bir şubesi olarak kalan Harbiye Mektebi, 24 Ekim'de harp okulu topluluğundan ayrılarak ayrı bir kimlik kazandı. Erkân-ı Harbiye Nezaretî'ne bağlanan bu okullara, Erkân-ı Harbiye Mektebi adı verildi (TSKT, 1996, s.264). Ayrı bir kurum haline getirilen Erkân-ı Harbiye Mektebi, Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Reisi'nin idaresine verildi (Düstur, 1329, s.608).

Bağımsız bir yapıya kavuşturulan Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin idari teşkilatına dair de düzenleme yapıldı. Mektep, Erkân-ı Harbiye miralayı veya mirlivası rütbesinde bir müdürün emir ve idaresine verilirken, iâşe ve idare yönünden Harbiye Nezaretî'ne bağlandı. Mektepte mahkemeye intikal etmesi icap eden olayların ortaya çıkar halinde 1. Ordu-yı Hümayun Divan-ı Harbi'ne ve temyiz konusunda da Muhakemat Dairesi'ne tabi kılındı. Mektebe kabul edilecek öğrencilere en az bir veya iki yıl bölüklerde bi'l-fiil hizmet etmiş olmak şartı getirildi. Ancak bir istisna olarak, alay veya müstakil tabur kumandanları tarafından gerekli şartlara haiz buldukları tasdik edilen mülazımlar da mektebe girmek için müracaat edebilecekleri. Tahsil müddeti üç yıl olan Mektepte, her sümestri de 9 ila 10 ay fiilî eğitim yapılmasına karar verildi. Verilecek eğitimin, Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Reisi tarafından hazırlanan programa göre icra edilmesi kararlaştırıldı (Düstur, 1329, s.610, 612, 616; TV, 1 Kânunusani 1326, No: 718).

Erkân-ı Harbiye hakkında 19 Aralık 1910 tarihinde "Erkân-ı Harbiye Heyeti'nin Tensik ve Islahına Dair Nizamname" ile bazı düzenlemeler yapıldı. Nizamname, Erkân-ı Harbiye

sınıfına ayrılmış olan zabitanın asıl sınıflarıyla irtibatlarının kesilmeyeceğini, Erkân-ı Harbiye zabıtlığı sıfatının Erkân-ı Harbiye sınıfı hizmetinde bulunmalarına mahsus olduğunu bildirdi (TV, 12 Kânunuevvel 1326, No: 705). Ayrıca, Erkân-ı Harbiye yetiştirme hakkındaki yeni usul ve nizamların kabulünden önce mektepten erkân-ı harp yüzbaşılığı ile mezun olanların emir ve kumandada istihdam edilmek üzere kıtaata gitmeleriyle beraber, katılacakları askerî sınıfın zabitanı olacaklarına karar verildi (Düstur-III, 1330, s.18).

10 Haziran 1912 tarihinde Erkân-ı Harbiye Mektebi Nizamnamesi'nde mektepten mezun olanlarla ilgili bir düzenleme yapıldı. Yapılan düzenleme ile Erkân-ı Harbiye Mektebi'nde eğitimini tamamlayarak diploma almış olan zabitanın kıdemine iki sene zam yapıldı (TV, 4 Haziran 1328, No: 1154). Ayrıca, Erkân-ı Harbiye Mektebi'nde eğitimini tamamlayanlar arasından en başarılı olanların Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Dairesi'nde görevlendirilmelerine karar verildi. Harbiye dairelerdeki muhtelif şubelerde bir veya iki yıl hizmet edenlerden, Erkân-ı Harbiye sınıfına girmeye hak kazandıklarına Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Riyaseti'nce karar verilenlerin kıdemlerine iki sene zam yapıldı (Düstur, 1331, s.550).

Erkân-ı Harbiye Mektebi 1910-1914 yılları arasında iki sınıf -1912 ve 1914 yıllarında mezun verdi. 1914 yılı sonuna doğru 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine okul kapatıldı. Meşrutiyet döneminde Erkân-ı Harbiye Mektebi'nden 138 genç kurmay subay yetişti. Meşrutiyet öncesi yetişen kurmay subaylarla birlikte 1. Dünya Savaşı'na girildiğinde toplam sayı 290'ı geçmiyordu. Bu da kurmay sınıfı açısından orduda ciddi bir açık bulunduğunu göstermektedir. Erkân-ı Harbiye Mektebi, 1919 yılında bir ara Şerif Paşa Konağı'nda açılarak tekrar eğitime başladı. Ancak, buradaki eğitim çok kısa sürdü, okul buradan Beylerbeyi'ne taşındı. Bu arada İstiklal Savaşı da başlamış olduğundan, öğrenciler ve subaylar okulunu terk ederek guruplar halinde Anadolu'ya geçti. Bunun üzerine kapanan mektep, 1 Ekim 1923'te yeniden eski Harbiye Nezareti binasında "Mekteb-i Âli-i Askerî" adıyla açıldı. 24 Mart 1924'te tekrar Yıldız Sarayı'na taşınan okulun adı 1927 yılında Harp Akademisi olarak değiştirildi (TSKT, 1996, s.264-266).

1.2. Harbiye Mektebi

Harbiye Mektebi, Osmanlı Devleti'nde ihtiyaç duyulan subayları modern tekniklere uygun olarak yetiştirmek amacıyla Sultan II. Mahmut tarafından kurulmuş olan askerî mekteptir. İlk olarak 1831 yılından başlamak üzere Avrupa'da "Lancaster Sistemi" olarak bilinen yöntemle önce Selimiye, sonra da Maçka Kışlalarında sıkı bir eğitim verilen okul bölüklerinin kurulmasıyla süreç başladı (Berkes, 2004, s.193). Ordunun subay ihtiyacını karşılamak üzere Hassa Müşiri Ahmet Fevzi Paşa tarafından Selimiye Kışlası'ndaki kur'a neferleri arasından istidatlı öğrencilerin seçilmesi ile işe başlandı (Koçer, 1991, s.38). Seçilen gençler, Sibyan Bölükleri adı altında Mekteb-i Harbiye'nin ilk nüvesini teşkil eden bir birlik şeklinde teşkil edildi (Zürcher, 2010, s.74; Avcı, 1963, s.25). Ancak, bu bölükler kısa süreli oldu, bunların yerini orduya modern ve iyi donanımlı subaylar yetiştirecek olan Harbiye Mektebi aldı. 1 Temmuz 1835'te Sultan II. Mahmut'un ziyareti ile resmi açılışı gerçekleştirilen okul, bu

tarihten sonra “Mekteb-i Harbiye-i Şahane”, “Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane”, “Mekteb-i Cedid-i Harbiye-i Şahane” unvanlarıyla da anıldı (Eser, 2012, s.105-106).

Kurulduğu ilk yıllarda askerî disipline büyük önem verilen Harbiye Mektebi’nde, piyade talimleri yapılıyor, istihkâm dersleri veriliyordu. Fakat topçu ve süvari talimleri ve öğretimi yapılmıyordu. Mektebin kuruluşundaki ilk eğitim kadrosu büyük oranda mühendishane mezunları ve okul bölüklerinden yetişen subaylardan oluştu (Berkes, 2004, s.193-194). Kuruluş aşamasında mektebin muallimlerinin Türk olmasına karar verilmişti. İhtiyaç duyulan kadroyu yetiştirmek üzere 1834 senesinde mühendishane muallimlerinden iki zabıt ve on talebe seçilerek eğitim amacıyla İngiltere’ye gönderildi. Bu zabıt ve talebeler eğitimlerini başarıyla tamamlayıp yurda dönünce mühendishane ve harbiye de muallimliğe başladılar (Şakir, 1957, s.44). Avrupa’dan dönen kadro, artık ilk ve orta öğrenim basamaklarının üzerinde bir seviyeye ulaşmış bulunan Mekteb-i Harbiye öğrencileri için daha yüksek sınıflar açmaya, bu sınıflar için gerekli programları hazırlamaya başladı. Yapılan çalışmalar sonucunda 1845 yılında Maçka Kışlası’nda Mekteb-i Fünûn-ı İdadî’ye adı altında hazırlayıcı bir sınıf olarak Harbiye Okulu’nun açılmasına karar verildi. Aynı tarihlerde ordu merkezleriyle Bursa ve Bosna’da bu okula kaynak oluşturacak Askerî İdadîler açıldı. 1847 yılına gelindiğinde mektebin adı “Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye” olarak değiştirildi ve büyük çoğunluğu Avrupa’da eğitim görmüş Türk öğretmenlerin ders verdiği bir okul haline getirildi. Az sayıda yabancı uzmanın da ders verdiği mektebin programına, yabancı dil dersi olarak Fransızca konuldu (Koçer, 1987, s.38-39; Ünal, 1998, s.387). Harbiye Mektebi’nde 1884 yılından itibaren Von der Goltz’un etkisiyle Alman askerî eğitim sistemi etkili olmaya başladı. Bu etkinin bir sonucu olarak Türk Ordusu’nda Alman üslubu, çalışma, disiplin ve dakiklik ruhu yaratıldı (Alkan, 1992, s.36).

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde, 15 Ekim 1909 tarihli “Tedrisatı Askerîye Müfettişliği Talimatı” ile Mekteb-i Harbiye’de önemli düzenlemeler yapıldı. Mektebi-i Harbiye’ye liva kumandanlığı yetkisine haiz, 1. Ordu Kumandanlığına bağlı olmak üzere bir müdür tayin olunmasına karar verildi. Mektebin idare, tanzim ve tertibi için 1. Ordu Kumandanlığınca uygun görülen kişilerin tayini hususu Şura-i Askerîye’ye tevdi olunacaktı. Talimatname ile Harbiye Mektebi’ndeki bütün resmi muallimlikler lağvedilirken, daimi surette bir süvari bölüğünün bulundurulması uygun görüldü. Osmanlı Türkçesi ve Osmanlılık hissiyatının yaygınlaştırılmasının askerlik açısından büyük önem arz ettiği ifade edilen talimatname ile Edirne ve Manastır Harbiye Mekteplerinin İstanbul’a nakledilmesine karar verildi (Tasvir-i Efkâr, 15 Teşrinievvel 1909, No: 137).

26 Ekim 1910 tarihinde Harbiye Dairesi’nde istihdam edilen kâtiplerin görevleri ile ilgili ihtisaslarını temin etmek üzere “Daire-i Harbiye Mektebi” açılması kararı alındı. Açılacak olan mekteple ilgili bir de talimatname hazırlandı. Mektebe Erkân-ı Harbiye sınıfından veya başka bir sınıf zabitanından bir müdür atanması, eğitim kadrosunun askerî mekteplerde hizmet tecrübesi bulunan uzman, subay veya mülkiye mektebi muallimlerinden oluşturulmasına karar verildi. İki şubeye ayrılan mektepte, birinci şubede inşaat ile meşgul efendiler, ikinci şubede ise hesap sınıfı bulunuyordu. Sınıf-ı evvel mensupları da dâhil olmak

üzere Harbiye Dairesi'nde bulunan bütün kâtiplerin -mesleklerine göre- mektebin icap eden şubelerine devam etmeleri mecburiyeti getirildi (Tanin, 29 Teşrinisani 1326, No: 819). Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Daire-i Harbiye Mektebi'nin 29 Nisan 1911 Cumartesi günü Mahmut Şevket Paşa'nın da katıldığı büyük bir törenle resmen açıldı (Tanin, 13 Nisan 1327, No: 951; Ergün, 1996, s.356).

1911 yılı Nisan ayında eğitim faaliyetine başlayan mektebin eğitim kadrosunda yer alan subayların bir kısmı, 1912 yılında Balkan Savaşı başlayınca birliklerdeki eksik kadrolara görevlendirildi. Bu uygulama ile eğitim faaliyetleri aksayan mektep mezun veremedi. 1913 yılı sonuna doğru Almanya'dan getirilen ıslah heyeti, okulun eğitim faaliyetleri hakkında önemli yenilikler yaptı. Yapılan düzenleme ile birinci sınıflar kıdemli ve kıdemsiz olmak üzere iki kısma ayrıldı. Kıdemsizler normal eğitime, kıdemliler ise zabıt vekili (asteğmen) olmaları için özel eğitime tabi tutulmaya başlandı. 1914'te Osmanlı Devleti, 1. Dünya Savaşı nedeniyle seferberlik ilan edince, 4 Ağustos 1914'te Harbiye Mektebi'nde eğitim faaliyetlerine son verildi. Mektebin ikinci sınıfını bitirenler teğmen, kıdemli birinci sınıf öğrencileri asteğmen, kıdemsiz birinci sınıf öğrencileri zabıt namzedi olarak ordu birliklerine katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra 4 Ağustos 1914'te kapanan Harbiye Mektebi, 1 Ocak 1920 tarihinde tekrar açıldı. İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmeleri üzerine kapanmak zorunda kaldı (Avcı, 1963, s.34-35). İstanbul'daki Harbiye Mektebi kapatılınca, burada bulunan kadro Ankara'da açılan Talimğâha giderek Anadolu'da İstiklal mücadelesi veren Türk Ordusu'nda açık bulunan subay kadrolarını takviye etti. Ankara'da açılan Talimğâh, 1 Nisan 1923'te Harp Okulu adını alarak varlığını devam ettirdi.

1.3. Piyade, Süvari ve Topçu Sınıf Mektepleri

Piyade Mektepleri: II. Meşrutiyetin ilanından sonra diğer sınıflarda olduğu gibi piyade ve süvari sınıfı subaylarının eğitimi konusu da ele alındı. Çeşitli sınıf subaylarının teorik ve pratik atış bilgilerini geliştirmek amacıyla 12 Şubat 1910 tarihinde yayınlanan "Piyade Endaht Mektebi Nizamnamesi" ile ilk mesleki okul açıldı (TV, 30 Kânunusani 1325 No: 729). Açılan bu okul, subaylara eğitim atışları yaptırarak tecrübe kazandırmayı amaçlıyordu. Piyade Endaht Mektebi emir kumanda, tecrübeler, imalat, inşaat, kıtaatın atış hizmeti ve raporları hususunda doğrudan doğruya Harbiye Nezareti'ne bağlıydı. Bi'l-umum ordulara mahsus bir mektep olması hasebiyle idare ve iâşe hususunda Levazımat-ı Umûmîye Dairesi'ne bağlı olması uygun görüldü (Düstur II, 1330, s.78).

Endaht Mektebi'nde senelik eğitim: tahsil devri ve muvakkat (geçici) tahsil devri olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Talim heyetini teşkil eden zabitan ile esas zabitan bölümü, küçük zabitan ve efradı senelik devre-i tahsile dâhil edilmişti. Bu şekilde ordulardan geçici tahsil devrine gelecek bi'l-umum zabitan ve efrada muallim olarak talim ve terbiye etmeleri sağlanıyordu. Ders dönemine katılacak olan zabitan, her bir piyade nizamiye livasından 1 yüzbaşı, her bir nizamiye piyade alayından 1 mülazım, her bir süvari livasından 1 yüzbaşı, her bir piyade alayından 1 mülazım şeklinde olacaktı. Ayrıca lüzum görülmesi halinde, Harbiye Nezareti tarafından redif veya ihtiyat zabitanına mahsus ayrı bir eğitim dönemi

açılabilceğine dair karar da mektebin nizamnamesinde yer alıyordu (TV, 30 Kânunusani 1325 No: 729; Düstur II, 1330, s.82-83).

Piyade Endaht Mektebi kadrosunda, liva veya miralay rütbesinde 1 mektep kumandanı, miralay veya kaymakam rütbesinde 1 kumandan muavini, binbaşı rütbesinde 1 esas tabur kumandanı bulunuyordu. Yüzbaşı rütbesinde 1 depo ve atış mahalleri kumandanı, muallim ve bölük kumandanları olarak 5 yüzbaşı, 11 mülazım-ı evvel ve sani (muavin ve refakat görevi için), 1 binbaşı veya yüzbaşı rütbesinde doktor, 1 eczacı, 1 imam, 1 tüfekçi ve 1 tabur kâtibinden mektep kadrosu teşekkül ediyordu (Düstur II, 1330, s.79). 1911 yılına kadar geçen süre içinde yapılan deneme eğitimleri sürecinde nizamnamede bazı değişiklikler yapılması ihtiyacı ortaya çıktı. Ortaya çıkan ihtiyaçlar dikkate alınarak hazırlanan yeni nizamname, 24 Mayıs 1911'de uygulamaya konuldu. Bu nizamname ile Harbiye Nezaretine bağlı olan mektepler, Piyade Okulları Müfettişliği'ne bağlandı. Balkan Savaşı'na kadar bu şekilde faaliyetlerini sürdüren Piyade Endaht Mektebi, savaşın başlaması üzerine kapatıldı. Balkan Savaşı'ndan sonra tekrar faaliyete geçmişse de 1. Dünya Savaşı başında tamamen kapatıldı (TSKT, 1996, s.246).

Süvari Mektepleri: süvari sınıfında ihtiyaç duyulan küçük zabitanı yetiştirmek amacıyla, 1911 yılında bir bölükten oluşan Süvari Küçük Zabıt Mektebi açıldı (Tanin, 16 Nisan 1327, No: 954). Küçük zabıt mektebinin açıldığı sırada süvari için bir de tatbikat mektebi açılması yönünde çalışmalar devam ediyordu. Nitekim yapılan çalışmaların tamamlanması ile 25 Mayıs 1912 tarihinde "Süvari Tatbikat Mektebi Nizamnamesi" yayınlandı. Nizamnamede mektebin açılış amacı; süvari zabitanını sınıfları ile ilgili vazife ve hizmetleri daha iyi ifa edebilecek duruma getirmek olarak ifade ediliyordu. Nizamnameye göre, mektebin idari kadrosunda 1 müdür (miralay veya miraliva), 1 yaver (yüzbaşı), 1 müdür muavini (binbaşı), 1 müdür muavini refakat zabiti (mülazım) bulunacaktı. Eğitimci kadrosu ise 1 erkân-ı harbiye zabiti (yüzbaşı veya binbaşı), 5 muallim (ikisi binbaşı, üçü yüzbaşı) şeklinde olacaktı (TV, 19 Mayıs 1328, No: 1140; Düstur, 1331, s.503). Ayrıca mektep kadrosunda idare heyeti, memurlar, mektebe memur bölük kadrosu, hayvanlar vd. bulunacaktı. Nizamnameye göre Harbiye Nezaretine bağlı olan mektebin müdürü, muamelat konusunda her türlü ihtiyacı ve eğitim programına dair değişiklikleri nezarete teklif edecekti. Mektepte yapılan teftişi Harbiye Nezaretine ve Süvari Müfettiş-i Umûmîsi'ne bildirmekle yükümlü olan müdür, mektebin idaresi, hizmetin tanzimi ve sürdürülmesinden de mesuldü. Mektep idare ve iâşe ile ilgili hususlarda ise 1. Kolordu'ya bağlı olacaktı.

Süvari Tatbikat Mektebi'ne gönderilecek olan zabitanlar, alaylar tarafından seçilecek. Mektepte 15 ay sürecek olan eğitim, süvari sınıfına mahsus talimatname ve nizamnamelere uygun olarak icra edilecekti. Nizamnamede, mektepte verilecek eğitimin amacı, müktesebatlarını alayda tatbik edebilecek muallim ve muktedir süvari zabitanı yetiştirmek olarak ifade edilmişti (Düstur, 1331, s.505-508; TV, 19 Mayıs 1328, No: 1140). 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte faaliyetleri durdurulan mektepte, açık bulunduğu 1911-1914 yılları arasında daha ziyade binicilik ağırlıklı eğitim verildi. Atış ve taktik öğrenim konuları Piyade Atış ve Tatbikat Okulu'nda icra edildi.

Topçu Mektepleri: Sahra Topçu Atış Okulu 1910'da İstanbul'da Metris Çiftliği'nde, Sahra Ağır Topçu Okulu ise 1911'de Rami Kışlası'nda teşkil edildi. Subayların atış kabiliyetlerini geliştirmeyi amaçlayan bu okullara takım ve batarya komutanlarının eğitim amacıyla en az üçer aylık sürelerle katılmalarına karar verildi. Balkan Savaşı sırasında faaliyetlerine kısa bir süre ara veren okul, savaş sonrası tekrar faaliyete geçmişse de 1. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine okulun faaliyetlerine son verildi. Savaş yıllarında sadece, askerî lise mezunu öğrencilerden topçu sınıfına ayrılanlar, topçu subay adayı olarak atış okullarına gönderildi. Atış okullarında altışar aylık devrelerde verilen eğitimlerle subay yetiştirme yoluna gidildi (TSKT, 1996, s.246-247).

1.4. Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektepleri

5 Ekim 1909 tarihinde yayınlanan "Küçük Zabit ve Küçük Zabit İptidai Mektebi" hakkında nizamname ile ordunun küçük zabit ihtiyacını eğitimli kadrolardan temin etmek amacıyla açıldı. Hazırlanan nizamnamede Osmanlı ordusunda bulunan küçük zabitan, kıdemli ve kıdemsiz¹ olarak iki kısma ayrılıyordu. Küçük Zabit İptidai Mektebi'ne 15-18 yaş arası, Küçük Zabit Mektebi'ne ise 18-21 yaş arası vücutça da elverişli olanların alınması uygun görüldü. Her ordu merkezinde o orduya ait kıtaata icap eden küçük zabitanı yetiştirmek üzere bir Küçük Zabit Mektebi, bir de Küçük Zabit İptidai Mektebi açılmasına karar verildi (Düster, 1329, s.790-791; TV, 12 Kânunusani 1326, No: 731).

13 Temmuz 1911 tarihinde yayınlanan nizamname ile mekteplerde önemli yapısal değişiklikler yapıldı. Yapılan değişiklikler ile küçük zabitan sınıfı çavuş, başçavuş muavini ve başçavuş olarak tespit edildi. Bu mektebin eğitim müddeti talebenin yaşına ve tahsilinin gelişim durumuna göre 1 veya 2 yıl olarak belirlendi. Birinci ve ikinci sınıfı okuyan zabitanın küçük zabit iptidai eğitimi almış sayılmasına, üçüncü ve dördüncü yılı tamamlayanların ise küçük zabit eğitimini tamamlamış sayılmasına karar verildi (TV, 8 Ağustos 1327, No: 905; Düster III, 1330, s.656, 664). 1911 tarihli nizamname mektebin idari ve eğitim kadrosuna dair de bazı yenilikler getirdi. Nizamnameye göre Küçük Zabit Mektebi kadrosunda kumandan olarak 1 binbaşı veya kaymakam, kumandan muavini olarak 1 yüzbaşı, emir subayı olarak 1 mülazım-ı evvel veya sani bulunmasına karar verildi. Ayrıca, 1 doktor yüzbaşı, 1 eczacı, 1 tımarcı (cerrah), 1 imam, 1 tabur kâtibi, 3 çavuş veya onbaşı (depo, yazıcı ve idare için), 1 tüfekçi ustası, 1 boru onbaşı, 1 mekareci veya arabacı onbaşı, 6 hizmetçi nefer, 3 çamaşırcı (sivil) bulunacak. Küçük Zabit İptidai Mektebi kadrosunda ise 1 yüzbaşı müdür, 1 mülazım-ı evvel veya sani emir subayı, 1 yüzbaşı doktor, 1 eczacı, 1 tımarcı (cerrah), 1 tabur kâtibi, 1 imam, 1 tabur kâtibi muavini (onbaşı veya çavuş), 4 hizmetçi neferi, 2 çamaşırcı (sivil) yer alacaktı (Düster III, 1330, s.657-658).

Yeni nizamname küçük zabitanın istihdamına dair düzenlemeleri de içermekteydi. Küçük zabitan, hangi ordu küçük zabitan mektebinde eğitim görmüş ise o orduya mensup

¹ Kıdemsiz küçük zabitan; hizmetini nizamiye-i askerîye dâhilinde ifa edenler, kıdemli küçük zabitan ise küçük zabit mektebinden mezun olanlarla nizamiye görevini tamamladıktan sonra tezkere bırakarak askerlik hizmetine devam edenler olarak tanımlanmıştır. TV, 8 Ağustos 1327, No: 905.

kıtaatta istihdam olunacaktı. Başka bir orduda istihdamları, ancak Harbiye Nezareti ve Piyade Mektebi Müfettişliği'nin karar ve tensibiyle olabilecekti. Küçük zabitanın ordu dâhilinde hangi kıtaata istihdam edileceğine ordu kumandanı karar verecek. Lüzum olması halinde piyade küçük zabitanı, istihkâm ve mitralyöz kıtaatına da verilebilecekti (Düstur, 1329, s.799).

1.5. Askeri Sağlık Mektepleri

Güçlü bir orduya sahip olabilmek için orduyu iyi eğitilmiş subay kadrosu ile donatmak hiç kuşkusuz çok önemlidir. Ordunun sahip olduğu insan ve ordu hizmetinde kullanılan hayvan kaynağının sağlıklarını muhafaza edebilmek, onları iyi besleyerek ordunun muharebe gücünü artırmakta hayati bir öneme sahiptir. Güçlü bir ordu için muharebelerde yaralanan veya hastalanan insan ve hayvanların tedavi edilmesi de son derece önemlidir. İşte bütün bu önemli işler ordularda bulunan sağlık hizmetleri sınıfının görevleri arasında yer alır (TSKT, 1996, s.149-282).

1.5.1. Askerî tıbbiye ve sıhhiye küçük zabıt mektepleri.

Askerî Tıbbiye: Sultan II. Mahmut döneminde, yeni kurulan Âsâkir-i Mansure Ordusu'nun tabip ihtiyacını karşılamak üzere, 1826 yılında Mekteb-i Tıbbiye'nin ilk çekirdeğini oluşturan Tıphane açıldı. 1827 yılı başlarında Mekteb-i Tıbbiye'nin açılması üzerine kapatılan Tıphane, daha sonra yeniden açıldı. Başlarda Müslüman olmayanların kabul edilmediği mektebe, Tanzimat'la din farkı uygulamasına son verilince gayrimüslimler de alınmaya başlandı (Şakir, 1957, s.44-45; Ülken, 1966, s.27). Ordunun doktor ihtiyacını karşılamak gayesiyle askerî bir müessese olarak kurulan Askerî Tıbbiye'ye "Tıbhane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure" adı verildi. Mekteb-i Tıbbiye adı 1839'da "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane" olarak değiştirildi. İdadi kısmı 1845 yılında açılan Mekteb-i Tıbbiye'nin, eğitim süresi altı yıla çıkarıldı (Ünal, 1998, s.387; Avcı, 1963, s.16-18). Ordunun sağlık hizmetleri için ihtiyaç duyulan personeli günün şartlarına uygun olarak yetiştirmek üzere Almanya'dan uzmanlar getirilmeye başlandı. Askerî Tıbbiye'den mezun olan doktorların staj görmelerini temin amacıyla 30 Aralık 1898'de, Almanya'dan getirilen Dr. Robert Rieder ve Dr. Deyeke tarafından "Gülhane Tababet-i Askerîye Tatbikat-ı Mekteb ve Seririyatı" kuruldu. Gülhane'nin idaresi 1907 yılında Wieting Paşa'ya verildi. Wieting Paşa döneminde (1907-1914) "Tababet-i Askerîye Tatbikat-ı Mektebi" haline getirilen Gülhane'de önemli yenilikler hayata geçirildi (Avcı, 1963, s.20; Uçar vd., 2012, s.111-112).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Askerî Tıbbiye alanında da bazı düzenlemeler yapıldı. 14 Şubat 1910 tarihinde yayınlanan "Mekteb-i Tıbbiye-i Askerîye'nin Talimatı Dâhilîsi" ile Mekteb-i Tıbbiye-i Askerîye eğitim yönünden tıp fakültesine, idaresi yönünden Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi'ne bağlandı. Mektebin müdüriyetine usulen miralay, kaymakam veya binbaşı rütbesinde sıhhiye ümerasından bir kişinin atanmasına karar verildi (TV, 13 Teşrinisani 1326, No: 681-682). Talimatnameye göre mektebin müdürü, idare heyeti ve talim heyeti ile öğrencinin inzibat ve intizamını, askerî talim ve eğitim, idare ve sıhhiyeye dair hususlar gibi mektebin umumi muamelatına riyaset edecektir. Ayrıca, mektepte biri eğitim konusunda (ay da bir toplanan), biri askerî itaat ve intizam (haftada bir toplanan), biri de idare

ile meşgul (lüzum görüldüğünde toplanan) olmak üzere üç meclis bulunmasına karar verildi (Düstur II, 1330, s.89, 94).

7 Eylül 1910'da kabul edilen "Teşkilât-ı Sıhhiye-i Askerîye Nizamnamesi"nde öğrencilerin tıbbiye girmeden süvari alaylarında 5-8 ay askerî talime tabi tutulacağı ve başarılı olanlara bir "tasdikname" verileceği hükmü yer aldı. Bu tasdiknameyi getirenler okula öğrenci olarak kabul edilecekti. Beş yıllık bir öğretimden sonra başarılı olanların "Tababet-i Askerîye Tatbikat Mektebi ve Seririyatı"nda bir yıl uygulama eğitimi görmeleri uygun bulundu. Bu bir yıllık uygulama döneminde askerî yönetmelik ve yasaları da öğrendikten sonra, başarılı olup diploma almaya hak kazanların kıtalara ve hastanelere tayin edilmesine karar verildi (Ergün, 1996, s.414-415). İdealist vatansever öğrenciler yetiştiren Askerî Tıbbiye, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 1. Dünya Savaşı boyunca eğitime kesintisiz olarak devam etti ve ordunun ihtiyaç duyduğu askerî hekimleri yetiştirdi. İstiklal Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Askerî Tıbbiye Okulu kapatılmadı, ancak askerî kimliği ortadan kalktı (TSKT, 1996, s.262).

Sıhhiye Küçük Zabıt Mektebi: Osmanlı ordusunda sağlık hizmetlerinin icrası sırasında ihtiyaç duyulan yardımcı sağlık kadrosunu da mektepten yetiştirmek amacıyla çalışmalar yapıldı. Yapılan çalışmalar sonunda, yardımcı sağlık kadrolarını yetiştirmek üzere 3 Ekim 1914 tarihinde yayınlanan nizamname ile Sıhhiye Küçük Zabıt Mektebi kuruldu. Osmanlı Ordusu'ndaki Sıhhiye Küçük Zabitan Heyetine sıhhiye küçük zabiti yetiştirmeyi amaçlayan bu mekteplerin fırka merkezlerinde bulunan hastanelerde açılması uygun bulundu (TV, 24 Eylül 1330, No:1958). Bu mekteplere kıtalarda ve hastanelerde üstün hizmetleri görülen sıhhiye neferleri, askerî hastabakıcıları, sıhhiye onbaşıları veya askerî hastabakıcı onbaşılarının kayıt ve kabulüne karar verildi. Sıhhiye Küçük Zabıt Mektebi'nin idaresi bağlı buldukları hastanenin baştabibine verildi. Mektebin eğitim kadrosunda hastane baştabip muavini, dâhiliye şubesi amiri, hariciye şubesi amiri, bakteriyolog, eczacı başı, başkâtip, dâhiliye zabiti yer alıyordu (Düstur, 1334, s.1308-1309).

1.5.2. Askerî baytar mektebi.

Bir ordunun savaş gücü sadece sahip olduğu insan kaynağı, silah ve cephaneden ibaret değildir. Askeri nakliye meselesi de istenilen hedefleri gerçekleştirebilmek için önemli unsurlardan birisidir. Ele aldığımız dönemde ordunun nakliye işleri çok büyük oranda binek ve yük hayvanları vasıtası ile yürütülüyordu. Ordu hizmetinde kullanılan hayvanların sağlıklarının korunması, iyi beslenerek muharebe güçlerinin artırılması, muharebelerde yaralanan ve hastalanan hayvanların tedavisi meselesi de önem arz ediyordu. Osmanlı ordusunda hayvan sağlığıyla ilgili bütün hizmetler baytar sınıfı tarafından ifa ediliyordu (Kayabalı vd., 1973; TSKT, 1996, s.149).

Hayvan sağlığı ve tedavisi konusunda ilk ciddi adım Sultan II. Mahmut'un saltanatının son yıllarında, 1839 da Almanya'dan getirilen bir uzmanın idaresinde atıldı. Bu dönemde atlı sınıf birliklerinden seçilen bir kısım erlere, hasta hayvan tedavisini göstermek üzere pratik bir kurs halinde öğretime başlandı. Ancak çok geçmeden bunun yetersizliği anlaşıldığından,

1849'da Pangaltı'nda Harbiye Mektebi içinde hayvan tedavisinin özel bir sınıf olarak açılması ve ihtiyacın bu yolla karşılanmasına karar verildi. 1872 yılına kadar Pangaltı'nda Harbiye Mektebi içinde eğitimine devam eden mektep, Askerî Tıbbiye'ye nakledildi. 1888'de tekrar Harbiye Mektebi bünyesine alınan mektebin eğitim süresi, 1896 yılında beş yıla çıkartıldı (Unat, 1964, s.68). Askeri Baytar Mektebi 1905'te Haydar Paşa'da yeniden teşkilatlandırılan Askerî Tıbbiye'ye nakledildi. 1910 yılında askerî ve sivil tıbbiyelerin birleşip "Tıp Fakültesi" adını almaları sırasında, müstakil bir mektep haline geldi.

Müstakil olduktan sonra Haydarpaşa'da kendine ait bir binaya yerleşen Askeri Baytar Mektebi'nin öğretim süresi beş yıldan dört yıla indirildi. Mektebe kimlerin öğrenci olarak kabul edileceğine dair de düzenlemeler yapıldı. Yapılan düzenleme ile 17-21 yaşları arasında bulunan sultani, yedi yıllık idadî ve dengi özel okul mezunlarının Askeri Baytar Mektebi'ne sınavla alınmasına karar verildi. Mektebe kabul edilmesine karar verilenler, önce Topçu veya Süvari Küçük Zabit Mektebi'nde 6-8 aylık bir sürede askerî eğitime tabi tutulacaklar, bu süreyi başarılı olarak tamamlayıp tasdikname alabilenler, Baytar Mektebi'ne kayıt hakkı kazanacaktı. Baytar Mektebi'ndeki eğitimi başarılı bir şekilde tamamlayanlar, kıtaatlara dağıtılmadan önce bilgi ve becerilerini geliştirmek üzere bir yıl "Tababet-i Baytariyye-i Askerîye Tatbikat Mektebi ve Seririyatı"na devam edeceklerdi (Ergün, 1996, s.417-418).

Hayvan sağlığı ve tedavisi konusunda baytarlara yardımcı personeller yetiştirmek üzere, 15 Ekim 1910 tarihinde "Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi" açıldı. İki yıllık bir eğitim süresine sahip olan mektep, açıldığı andan itibaren çok sert bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Şiddetli eleştiriler üzerine Zabıta-ı Sıhhiye Komisyonu, mektebin adının "Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi"ne çevrilmesine karar verdi. Mektebe kimlerin öğrenci olarak kabul edileceğine dair de düzenleme yapıldı. Taşra idadîlerinin 5., İstanbul idadîlerinin 2. sınıfını bitirenlerin sınavsız, özel okul ve rüştiye mezunlarının sınavla mektebe kabul edilmesine karar verildi. İlk mezunlarını 1912 yılında veren mektep, daha sonra Mülkiye Baytar Mektebi-i Âlisi'ne devredildi (Ergün, 1996, s.352-353).

Askeri Baytar Mektebi 1911 yılında idare ve teftiş yönünden de bir teşkilata kavuşturuldu. 29 Nisan 1911 tarihli Tanin Gazetesi'nde, İstanbul'daki Askerî Baytar Mektebi'nin Baytar Müfettiş-i Umûmîliği'ne bağlı olmakla birlikte teftiş ve idaresinin ordu kumandanlığı tarafından icra edileceğine dair haber yer aldı (Tanin, 16 Nisan 1327, No: 954). 11 Temmuz 1911 tarihinde yayımlanan "Askerî Teşkilat Sıhhiye-i Baytariyye Nizamnamesi" ile baytar sıhhiye heyetinin görev ve yetkileri yeniden düzenlendi (Düstur III, 1330, s.643). Balkan ve 1. Dünya Savaşı sonuna kadar pek az değişiklikler gösteren Baytar Mektebi, orduya çok değerli baytar subaylar yetiştirdi. Milli Mücadele yıllarında mektep İstanbul'da kaldı. Ancak bu tarihe kadar yetiştirmiş olduğu baytar subaylar, mücadelede yerlerini alarak ülkenin istiklalini elde etmesinde önemli katkılarda bulundular. 16 Temmuz 1918'de kaldırılan Askerî Baytar Mektebi ve Tatbikat-ı Baytariyye Mektebi, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlandı (TSKT, 1996, s.263).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıldan itibaren başlatılan reform çalışmalarında öncelik verilen alanların başında eğitim kurumları geliyordu. Eğitim kurumları arasında da öncelik askeri okullara verildi. Amaç Osmanlı Devleti'nin kötü gidişinin önüne geçebilmek olduğundan, ilk modernleştirilecek kurum olarak ordu ele alındı. Bu düşünceden hareketle askeri eğitim kurumları ile ilgili çağın ihtiyaçlarına uygun yeni planlamalar yapılarak işe başlandı. Yapılan planlara uygun olarak Mühendishane-i Bahri Hümayun, Mühendishane-i Berri Hümayun, Erkan-ı Harbiye Mektebi, Harbiye Mektebi, Askeri Tıbbiye vb. modern askeri eğitim kurumları açıldı. II. Meşrutiyetle birlikte eğitim teşkilatında yapılan düzenlemelerle, özellikle de sisteme piyade-süvari, topçu sınıfları için ihtisas okulları ve talimgâhların eklenmesi ile önemli yenilikler hayata geçirildi. Subayların devam edeceği bütün askeri mekteplerin eğitim programları, imtihanları, teftişi ve eğitim kadrosunun oluşturulması gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapıldı. Askeri mekteplerde yürütülen çalışmalar Balkan Harbi ve I. Dünya Harbi nedeniyle tam manasıyla beklenen sonucu veremedi.

Sonuç olarak ifade edecek olursak, açılan askeri mektepler kendisinden sonraki dönemlerde yapılan modernleşme çalışmalarına hem temel teşkil etti. Askeri eğitim kurumları Osmanlı devletinin batılılaşma ve çağdaşlaşma mücadelesinde, eğitim hayatı üzerinde de büyük etkiler yaptı. Osmanlı Devleti döneminde kurumsallaşan ve kökleşen askeri eğitim kurumları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra yeniden yapılandırılan askeri okulların temelini oluşturdu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yeniden yapılandırılan askerî okullar, Türkiye'nin modernleşme ve çağdaşlaşmasının öncüsü olan eğitim kurumları olarak önemli görevler ifa etti.

Kaynakça

- Ahmet İzzet Paşa. (13 Mayıs- 4 Haziran 1928). Harb-i Umûmî'nin vukuu ve ziya'nda mesuller ve mesuliyetler. *Akşam Gazetesi*.
- Alkan, A. T. (1992). *II. Meşrutiyet devrinde ordu ve siyaset*. Cedit Neşriyat: Ankara.
- Arı, A. (2002). Tevhid-i tedrisat ve laik eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), ss.181-192.
- Avcı, A. (1963). *Türkiye'de askerî yüksekokullar tarihçesi (Cumhuriyet devrine kadar)*. Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Berkes N. (2004). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Düstur*. (1329). Tertib-i Sani, C. I, 10 Temmuz 1324-29 Teşrinievvel 1325, Matbaa-i Osmanî: Dersaadet.
- Düstur*. (1330). Tertib-i Sani, C. II, 1 Teşrinisani 1325-31 Teşrinievvel 1326, Matbaa-i Osmanî: Dersaadet.
- Düstur*. (1330). Tertib-i Sani, C. III, 1 Teşrinisani 1326-1 Teşrinievvel 1327, Matbaa-i Osmanî: Dersaadet.
- Düstur*. (1331). Tertib-i Sani, C. IV, 1 Teşrinievvel 1327-31 Teşrinievvel 1328, Matbaa-i Osmanî: Dersaadet.
- Düstur*. (1334). Tertib-i Sani, C. VI, 1 Teşrinisani 1329- 31 Teşrinievvel 1330, Matbaa-i Amire: Dersaadet.
- Er, H. (2000). *Osmanlı Devleti'nde çağdaşlaşma ve eğitim*: İstanbul.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. C. I-IV, Eser Matbaası: İstanbul.
- Ergün, M. ve Tayyip D. (1996). 19. Yüzyılda Osmanlı askerî okullarının ders programları ve ders kitapları. *Yeni Türkiye*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, 494-511.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri*. Ocak Yayınları: Ankara.
- Eser, G. (2012). Türkiye'de modern bilimlerin eğitiminde Mekteb-i Harbiye örneği. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 13(2), 99-114.
- İhsanoğlu, E. (1992). Tanzimat öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı bilim ve eğitim anlayışı. *150. Yılında Tanzimat*, TTK Yayınları: Ankara.
- Karal, E. Z. (1977). *Osmanlı tarihi Islahat Fermanı devri*. TTK Yayınları: Ankara.
- Kayabalı, İ. ve Arslanoğlu, C. (1973). Osmanlılarda ordu, kuruluşu, silahları ve gelişmeler. *Türk Kültürü*, 131, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 995-1026.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişmesi (1773-1923)*, MEB Yayınları: İstanbul.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu*, Uzman Yayınları: Ankara.
- Osmanlı döneminde askerî okullarda eğitim*. (2000). MSB Yayınları: Ankara.
- Osmanlı ordu teşkilatı*. (1999). (Hazırlayan: C. Eroğlu, H. Yarar ve İ. G. Demiröz), MSB Yayınları, TTK Basımevi: Ankara.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, C. I, MEB Yayınları: İstanbul.
- Salname-i Umûmî*. (1328). Sene: 1328, Selanik Matbaası: Dersaadet.
- Şakir, Z. (1957). *Tanzimat devrinden sonra, Osmanlı nizam ordusu tarihi*, Çeltüt Matbaası: İstanbul.
- Tanin*. (13 Nisan 1327), No: 951.
- Tanin*. (16 Nisan 1327), No: 954.
- Tanin*. (29 Teşrinisani 1326), No: 819.

Tasvir-i Efkâr. (15 Teşrinievvel 1909), No: 137.

Turhan, M. (1969). *Kültür değişimleri, sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*, Devlet Kitapları: İstanbul.

Türk silahlı kuvvetleri tarihi. (1996). C. III, K. 6, Genelkurmay Basımevi: Ankara.

Takvim-i Vekayi (TV). (30 Kânunusani 1325), No: 729.

TV. (1 Kânunusani 1326), No: 718.

TV. (12 Kânunuevvel 1326), No: 705.

TV. (13 Teşrinisani 1326), No: 681-682.

TV. (8 Ağustos 1327), No: 905.

TV. (4 Haziran 1328), No: 1154.

TV. (19 Mayıs 1328), No: 1140.

TV. (24 Eylül 1330), No:1958.

Uçar, M. ve S. Deniz. (2012). Türk tarihinde askeri sağlık hizmetleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(1), 103-118.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Millî Eğitim Basımevi: Ankara.

Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. İstanbul.

Ünal, T. (1998). *Türk siyasi tarihi (1700-1958)*, Kemer Yayınları: İstanbul.

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İletişim Yayınları: İstanbul 2010.